

**ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ СЕЛА
ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ (1980–1990-ті рр.)**

У даній публікації проаналізовано процес соціально-культурного розвитку карпатського села, зокрема стан освіти, сфери охорони здоров'я, функціонування культурно-освітніх закладів. Критично осмислено проблеми соціальної сфери, наголошено на позитивних та негативних аспектах її розвитку.

Ключові слова: соціально-культурний розвиток, карпатське село, сфера охорони здоров'я, культурно-освітні заклади.

Функціонування культурно-освітньої сфери має визначальний вплив для формування повноцінного життєвого середовища людини. Загалом, за визначенням науковців, під соціально-культурною сферою регіону розуміють “комплекс галузей з невиробничих видів діяльності, об'єднаних територіальною близькістю відповідної інфраструктури, видами праці, головним об'єктом яких є людина” [12, с.23].

Проблеми функціонування соціально-побутової сфери карпатського села неодноразово ставали предметом дослідження вітчизняних науковців. Серед них І.Глібов [9], Н.Кисіль [12], М.Орлатий [16], І.Прокопа [17], К.Прокопишак [18] та ін.

Метою даної публікації є проаналізувати становище об'єктів соціально-культурної сфери. Дослідити функціонування освітніх установ, закладів охорони здоров'я та культури в карпатських селах упродовж 80–90-х рр. минулого сторіччя.

Особливе місце серед галузей соціально-культурної сфери посідає освіта. В аналізованій період показником загальної культури та інтелектуального розвитку особистості вважалася наявність і кількість об'єктів освіти. Без сумніву, кількість закладів соціальної сфери на селі, що вводилися в дію здебільшого коштом господарств, зростала, однак залишалася недостатньою, не задовольняла потреб населення.

Першою ланкою мережі освітніх закладів є дошкільні. У першій половині 80-х рр. дошкільним вихованням, наприклад, в Івано-Франківській області було охоплено 47,4% міських та 7,3% сільських дітей дошкільного віку. Не відвідувало садок 151,8 тис. дітей, з них 54,6 тис. (35,9%) – це діти, що проживали в гірських районах [4, арк.11]. На початок 1990-х рр. у 398 селах Чернівецької області функціонувало 249 постійних дитячих дошкільних закладів (на 20 більше, ніж у 1985 р.), в яких виховувалися 15,5 тис. дітей. В окремих дошкільних закладах перевантаженість становила 2,9 раза. Наприклад у селі Мамалига Новоселицького району Чернівецької області на 44 місця припадало 128 дітей [6, арк.79]. Така сама ситуація мала місце і в селах Сторожинецького, Сокириницького районів. У ряді населених пунктів Глибоцького району з населенням 2–2,5 тис. дошкільні заклади взагалі були відсутні. До того ж, 45% дошкільних закладів зазначеної області розміщувалися в пристосованих приміщеннях, 14 – у малоприсадибних для експлуатації, 15% – у приміщеннях, що були в аварійному стані. Мали місце й проблеми із забезпеченням цих закладів кваліфікованими спеціалістами. Лише 32,3% завідувачів та 17,1% вихователів мали вищу педагогічну освіту [6, арк.80].

Не маючи змоги самостійно фінансувати видатки на утримання й належне функціонування соціальної сфери сіл, керівництво колгоспів використовувало для будівництва об'єктів соціально-культурного призначення кошти централізованого фонду соціального страхування колгоспників. У 1982 р. лише в Чернівецькій області з цього фонду було освоєно 2122 тис. крб., збудовано 3 школи, 1 дитячий садок, 3 будинки культури, 5 клубів, 4 лазні, 1 житловий будинок [7, арк.11–12].

Упродовж досліджуваного періоду відбувалося скорочення мережі дошкільних закладів та кількості дітей у них, що було зумовлено нестабільною економічною ситуацією, безробіттям та неможливістю батьків сплатити за перебування дітей у згаданих закладах. Зі зменшенням чисельності дітей, що відвідували сільські дитячі садки,

знижувалася і їх завантаженість. У результаті за 1990–1997 рр. кількість дитячих садків у Львівській та Чернівецькій областях зменшилася відповідно на 176 та 80 одиниць [20, с.328; 22, с.277]. До кінця 90-х рр. дошкільним вихованням у дитячих садках було охоплено в середньому 9,5% дітей у сільській місцевості Карпатського регіону, тоді як у міських поселеннях – 42,7%. В Україні вказаний показник становив 18% у сільських поселеннях і 52% – у міських [21, с.438]. Отже, відмічена тенденція мала загальнодержавний характер. Недостатня забезпеченість сільських поселень регіону дошкільними закладами негативно впливала на розвиток інтелектуальних і розумових здібностей дітей, не сприяла успішному здійсненню підготовки останніх до освоєння програм початкової освіти в системі загальноосвітніх шкіл.

Серед структурних елементів освітньої мережі найбільшою за чисельністю складовою є середня освіта. Наявна в аналізованій період мережа сільських загальноосвітніх закладів не задовольняла потреби сільської молоді в забезпеченні визначеного в 53 статті Конституції України права на освіту за місцем проживання [1, с.32].

До того ж, кількість шкіл і учнів у них мала тенденцію до скорочення. За розрахунками в 1980–81 навчальному році в областях Українських Карпат функціонувало 3323 загальноосвітні школи, а в 1990–91 навчальному році – 3253, або за десять років припинили діяльність 70 загальноосвітніх шкіл. За цей же період контингент учнів зменшився на 61 тис. осіб [14, с.180].

Середній рівень забезпеченості сільськими загальноосвітніми школами в розрахунку на 100 карпатських сіл складав 85 одиниць. На Закарпатті цей показник становив 100 од., на Львівщині – усього 69 од. [16, с.157]. Низьким залишався рівень технічного стану шкільних приміщень, значна частина шкіл регіону функціонувала в пристосованих приміщеннях, без центрального опалення, водопостачання та каналізації. Наприклад, у Закарпатській області на початок досліджуваного періоду понад 11% шкіл перебували в пристосованих та непридатних приміщеннях. Частина школярів навчалася у дві зміни. Для доведення забезпеченості учнівськими місцями згідно з нормативом (95%) потрібно було збудувати шкіл на 24 тис. учнівських місць [3, арк.3]. Матеріальна база сільських шкіл фізично і морально застаріла. Складним залишалося питання забезпечення їх кваліфікованими педагогічними кадрами.

На Львівщині в першій половині 80-х років було збудовано 12 шкіл, 29 пришкільних інтернатів, 156 житлових будинків на 509 квартир для вчителів [9, с.79]. Проте загальні темпи введення в експлуатацію середніх навчальних закладів упродовж досліджуваного періоду скорочувалися. Якщо в 1985 р. в сільській місцевості областей Українських Карпат було введено в дію шкіл у середньому на 3,6 тис. учнівських місць, то в 1999 р. – лише на 1,0 тис. [21, с.221].

Забезпечення якісного навчання в селах областей Українських Карпат має свої особливості, у першу чергу, через нечисленність та поступове скорочення контингенту учнів у значній частині шкіл, функціонуючих переважно в гірських районах.

Спробами вирішити нагальні питання відродження освіти можна вважати прийняття Закону “Про освіту” (1991 р.) та Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”). Обидва документи містили дозвіл створювати альтернативні, недержавні навчально-виховні заклади, які б забезпечували якість навчання на рівні державних вимог. Це сприяло відкриттю певної кількості гімназій, ліцеїв, коледжів із поглибленим вивченням окремих предметів. Проте такі заклади, організовані громадськими організаціями, підприємствами, установами та приватними особами, розташовувалися в містах, до того ж були малопоширеними. У 1990–91 навчальному році в Українській РСР функціонувало 30 гімназій та 22 ліцеї [14, с.180].

Важко вирішувалися проблеми початкової освіти. Згідно з Державною національною програмою “Освіта” відкриття державних малокомплектних шкіл передбачалося за умови, якщо кількість учнів становитиме не менше 5. Однак найбільшого

поширення в малонаселених пунктах України набули навчальні заклади типу “дитсадок-школа”. Вони виконували функції дошкільної установи та початкової школи. Це дозволяло зменшити кількість учнів початкових класів, які б змушені були діставатися до шкіл за кілька кілометрів по сільському бездоріжжю.

Відповідно до проекту Національної програми розвитку сільськогосподарського виробництва України на період 1996–2005 рр. передбачалося запровадити на селі нові типи шкіл та навчально-виховних комплексів – спеціалізовані загальноосвітні школи: спортивні, музичні, художні. Однак ця ідея впроваджена в життя не була.

Одна з важливих складових соціальної сфери – охорона здоров’я – упродовж досліджуваного періоду відставала від реальних потреб населення. Загалом, медичне обслуговування сільських мешканців має певні особливості. У 1980 р. на території регіону функціонувало 423 лікарняні заклади на 69,0 тис. ліжок, 790 амбулаторно-поліклінічних установ [15, с.364, 365, 367]. Із загальної кількості медичних закладів близько половини розміщувалося в пристосованих приміщеннях, у 70% – відсутні комунальні зручності: гаряча вода, каналізація, забезпечення газом. Нерозвинутою була на селі мережа аптек та аптечних кіосків, амбулаторії та фельдшерсько-акушерські пункти залишалися укомплектованими медичним персоналом на третину від потреби. Забезпеченість сільських мешканців регіону кваліфікованими лікарями залишалася у 2 рази нижчою, ніж міських [16, с.142]. Перелічені фактори справляли негативний вплив на стан здоров’я сільського населення.

Мережа лікарняних закладів регіону впродовж 1980–1999-х рр. звужувалася. Якщо в 1990 р. їх кількість становила 142, то на кінець досліджуваного періоду лише 94 одиниці. Кількість фельдшерсько-акушерських пунктів за цей же період збільшилася з 388 в 1990 р. до 467 одиниць у 1999 р. [19, с.376–377]. Проте забезпеченість карпатських сіл фельдшерсько-акушерськими пунктами на середину 90-х рр. залишалася низькою – у середньому 68 одиниць на 100 сіл. Медичні установи здебільшого розташовувалися в середніх та великих селах – колишніх центральних садибах колгоспів та радгоспів. Тому й на середину 90-х рр. 23,8% карпатських сіл [18, с.107], переважно малі та віддалені, не були забезпечені медичними установами. Селяни за потреби зверталися по допомогу до міських закладів охорони здоров’я, які до того ж краще були забезпечені кваліфікованими кадрами та медичним обладнанням. Однак із загостренням економічної кризи та погіршенням транспортного сполучення можливості одержати кваліфіковану медичну допомогу для селян значно зменшилися.

Чи не найбільшої шкоди здоров’ю населення завдала екологічна катастрофа 1986 р. на Чорнобильській атомній електростанції. Вона спричинила захворювання кожного 16-го жителя України. За показниками смертності наша держава займала в аналізованій період перше місце у світі. Вона посідала “57-ме місце за тривалістю життя серед чоловіків і 45-те – серед жінок, тобто була на рівні Гватемали, Суринаму й Сейшельських островів”. Така ситуація стала наслідком незначних відрахувань на охорону здоров’я із союзного бюджету. Наприклад, у 1988 р. в СРСР вони становили 25,5 млрд. крб., а в Сполучених Штатах Америки – близько 2000 млрд. дол. [10, с.259]. Кваліфікаційна підготовка медичного персоналу закладів охорони здоров’я також не відзначалася високим рівнем. Як наслідок, разом із зростанням чисельності медичних кадрів зростала смертність населення. Якщо в 1980 р. кількість померлих у регіоні становила 11,3 осіб на тисячу населення, то на кінець досліджуваного періоду вона зросла до 13,8 осіб. Чисельність лікарів у цей період зросла відповідно на 27,7% [14, с.43, 204; 21, с.329, 481]. З 1994 р. у сфері охорони здоров’я впроваджуються платні послуги. У структурі загальних платних послуг на селі їх частка складала 0,5%. Середній обсяг таких послуг на одного сільського мешканця був у 9 разів нижчим, ніж у місті [8, с.272].

Крім слабкої матеріально-технічної бази, проблематичним залишалося й кадрове забезпечення лікарняних установ. Значно вищою, ніж у містах, була плінність медичних кадрів. Це зумовлювалося незначним державним фінансуванням, низькою заробітною платнею, незабезпеченістю житлом молодих спеціалістів. У 32% населених пунктів регіону медичні заклади взагалі були відсутні [16, с.143]. Значна ж частина наявних була територіально віддалена від селян – розміщувалася на центральних садибах колгоспів та радгоспів, що стало наслідком централізації медичного обслуговування, проведеного на поч. 90-х рр. У результаті медична допомога стала для селян ще менш доступною, через віддаленість населених пунктів від центральних садиб та міст, нерегулярне транспортне сполучення. Значно сповільнилося будівництво нових закладів охорони здоров'я. Упродовж 1995–1999 рр. у карпатських областях не вводилися в експлуатацію нові лікарні та амбулаторно-поліклінічні установи [21, с.223–224]. Вищеперелічене разом із незадовільним забезпеченням функціонуючих закладів медичним устаткуванням та профільними спеціалістами призводило до підвищення захворюваності та рівня смертності сільських мешканців.

Серед факторів, які впливають на зміцнення здоров'я населення, вагоме місце займають фізична культура та спорт. Проте через відсутність належного фінансування більшість спортивних, футбольних майданчиків не відповідає і нині не відповідає своєму призначенню, не задовольняє вимог мешканців сільських населених пунктів, потребує капітального ремонту. Як наслідок, усіма видами спортивної та фізкультурно-оздоровчої діяльності на середину 90-х рр. було охоплено 8% від загальної кількості селян [17, с.40].

Таблиця 1
Забезпеченість сіл спортивними спорудами й установами, 1995 р. [18, с.114]

Регіони	К-ть сіл, що не мають, од.		У% до загальної кількості сіл, не мають	
	спортивних залів	спортивних майданчиків	спортивних залів	спортивних майданчиків
Україна	21933	17732	76,6	61,9
Карпатський регіон	2525	1807	70,4	50,4
В т.ч. Закарпатська область	438	348	75,8	60,2
Івано-Франківська область	471	297	61,8	38,9
Львівська область	1424	1031	77,0	55,7
Чернівецька область	192	131	48,2	32,9

Згідно з даними таблиці 1 забезпеченість сільських мешканців Карпатського регіону спортивними спорудами й установами на середину 90-х рр. становила 39,6%. Наприклад у Закарпатській області кількість спортивних залів у сільській місцевості впродовж 1980–1995 рр. скоротилася на 53,1% [розрах. за 13, с.188]. Тож можливості оздоровлення сільських мешканців завдяки заняттям фізкультурою та спортом залишалися надто обмеженими. Через нестачу кадрів скорочувалася кількість занять фізкультурою навіть у загальноосвітніх школах та дитячих садочках, де наявною була хоча б мінімальна спортивна база. Фінансування закладів спортивного призначення здійснювалося переважно з коштів державного та місцевого бюджетів, а в умовах економічної кризи та переходу до ринкових відносин ця стаття видатків була значно занижена.

У становленні особистості селянина значна роль належить рівню розвитку культури на селі. Вирішувати проблеми культурного дозвілля сільських мешканців, особливо молоді, задовольняти духовні запити населення, формувати й розвивати

здібності й високі естетичні смаки, забезпечувати умови для поширення самодіяльної творчості селян покликані були клуби, будинки культури та бібліотеки. Проте складна економічна ситуація періоду перебудови, невдалих спроб реформувати командно-адміністративну економіку негативно позначилася і на розвитку закладів культури. Невідповідність матеріально-технічної бази культурних установ тогочасним вимогам, а також неспроможність населення сплачувати послуги – демонстрацію кінофільмів, проведення вечорів відпочинку та дискотек – призвели до скорочення мережі клубів, бібліотек та кіноустановок. Значна їх частина була закрыта через брак коштів на утримання. У результаті якщо на середину 80-х рр. культурні запити карпатських селян задовольняли 3201 клубний заклад та 3207 бібліотек, то на кінець 90-х рр. їх кількість зменшилася відповідно на 400 та 470 одиниць [15, с.352, 351; 21, с.467].

Велику роль у підвищенні культурного та інтелектуального рівня сільського населення завжди відігравали бібліотеки. У досліджуваний період їх чисельність у селах регіону скорочувалася, хоча книжковий їх фонд зростав. Однак близько $\frac{2}{3}$ літератури сільських бібліотек не являли ніякого інтересу для читачів. Матеріальне забезпечення та технічний стан бібліотек, клубів та будинків культури карпатських сіл погіршувалися. На середину 90-х рр. 25,7% закладів культури потребували капітального ремонту, а 4,3% – перебували в аварійному стані [розрах. за 18, с.115], тобто фізично й морально застаріли і не відповідали вимогам населення.

Вагоме місце серед культосвітніх послуг, що надавалися сільському населенню, займав найбільш масовий вид мистецтва – кіно. Наприклад, в Івано-Франківській області (760 сіл) на поч. 80-х рр. функціонувало 727 державних кіноустановок. Відкрито було також 130 кіноустановок на тваринницьких фермах та бригадах колгоспів, організовано 110 шкільних та піонерських кінотеатрів на громадських засадах [5, арк.235]. Проте частина сіл Надвірнянського, Верховинського та Рожнятівського районів залишалася неохопленою кінообслуговуванням. До того ж, 165 сільських будинків культури та клубів, в яких демонструвалися фільми, потребували ремонту. З 90-х рр. ХХ ст. починається занепад кінотеатрів як у містах, так і в сільській місцевості. Їх кількість у карпатських селах скоротилася впродовж 1985–1999 рр. на 1871 одиницю [15, с.354; 21, с.467]. На кінець 90-х рр. у регіоні рівень відвідування населенням кіносеансів на одного жителя знизився з 15 до 0,1 [21, с.469], сільський кінопрокат практично перестав існувати.

Однією з причин низького задоволення потреб сільського населення культурним обслуговуванням була слабка матеріально-технічна база та заангажована ідейно-політична спрямованість роботи культосвітніх закладів. Із здобуттям незалежності України вцілілі заклади культури почали повільно переорієнтовуватися на виконання культурно-дозвільних, пізнавальних функцій.

Отже, відсутність усталеної державної політики в галузі культури, стабільного державного фінансування закладів культурно-освітньої сфери, регулювання, в умовах переходу до ринку, підприємницької діяльності з надання платних культурно-освітніх, розважальних послуг істотно стримувала подальший розвиток культури, зокрема й на селі.

У цілому, у період горбачовської перебудови задекларований комплекс економічних, політичних та соціальних реформ не був реалізований, не було забезпечено економічного підґрунтя подальшого підвищення стандартів життя громадян. Для будівництва в сільській місцевості об'єктів соціальної сфери на селі, які б задовольнили потреби мешканців, необхідно було спрямовувати не менше 50% державних капіталовкладень, виділених для агропромислового комплексу. У середині 80-х рр. на розвиток невиробничої сфери виділялося 23,9% від усіх капіталовкладень для АПК, на поч. 90-х рр. цей показник скоротився до 19,1% [14, с.337]. Забезпеченість селян об'єктами соціальної інфраструктури залишалася недостатньою. Забезпеченість дошкільними установами в Закарпатській області становила 41,6% від норми; в Івано-Франківській – 58,3%; у

Львівській – 45,6%; у Чернівецькій – 74,7%, амбулаторно-поліклінічними закладами – відповідно 75,0%; 57,2%; 69,5%; 64,4% [11, с.54].

З початку 90-х рр. із реформуванням колгоспів об'єкти соціальної інфраструктури були передані на баланс новостворених сільськогосподарських підприємств і місцевих органів влади. Однак перші не мали коштів навіть на повне відновлення сільськогосподарського виробництва, а сільським радам народних депутатів держава взагалі не виділяла коштів на утримання згаданих об'єктів. У результаті на середину 90-х рр. у кожному 45-му селі регіону не функціонував жодний заклад соціальної інфраструктури [розрах. за 18, с.76]. Найбільший відсоток їх спостерігався у Львівській і Івано-Франківській областях – 2,5% та 2,1%, найменший – у Закарпатській і Чернівецькій – 1,7% та 1,8%.

Проведення реформ в аграрному секторі потребувало змін у підходах до розв'язання проблем соціальної сфери. Світовий досвід свідчить, що належне функціонування соціальної інфраструктури забезпечується в тих країнах, де вона перебуває на утриманні держави. І в радянському суспільстві, і в незалежній Україні держава більшу частину турбот про забезпечення відповідних умов життя й праці селянина намагалася перекладати на плечі сільськогосподарських підприємств.

Прийняті в перші роки незалежності Закони та Постанови щодо соціального забезпечення та захисту населення, зокрема “Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві”, “Про освіту”, “Основи законодавства України про охорону здоров'я”, “Про фізичну культуру і спорт”, “Про бібліотеки та бібліотечну справу” [2] та деякі інші, не цілком узгоджувалися між собою і в умовах економічної кризи не могли бути реалізовані. Життєві реалії вимагали більш рішучих заходів: забезпечення мінімальних соціальних гарантій та запитів населення, зближення рівнів мінімальної зарплати та пенсій із прожитковим мінімумом.

У цілому, відставання розвитку соціальних основ села зумовлено аграрною кризою. Унаслідок прорахунків та помилок у процесі здійснення реформування аграрної сфери було значно зруйновано соціальну базу села, об'єкти соціальної інфраструктури опинилися в занедбаному стані або повністю припинили існування.

Хоча одним із важливих напрямів аграрної політики України було задекларовано розвиток соціальної інфраструктури села, проте в умовах поглиблення кризових явищ загальноекономічного характеру: загострення демографічної кризи, скорочення сільськогосподарського виробництва, падіння рівня життя сільського населення – проблеми села залишалися не вирішеними.

1. Конституція України (із змінами і доп.). – К.: Атака, 2006. – 64 с.
2. Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві” // ВВР. – №45 від 6 листопада. – 1990. – С.828–835. Закон України “Про освіту” // ВВР. – 1991. – №34. – Ст.451. Основи законодавства України про охорону здоров'я // ВВР. – 1993. – №4. – Ст.19 Закон України “Про фізичну культуру і спорт” // ВВР. – 1994. – №14 від 5 квітня. – С.364–377. Закон України “Про бібліотеки та бібліотечну справу” // ВВР. – 1995. – №7. – Ст.45.
3. ДАЗО, ф.П-1, оп.16, од. зб.130. – 202 арк.
4. ДАІФО, ф. Р-295, оп.5, од. зб.5175. – 17 арк.
5. ДАІФО, ф.Р-295, оп.5, од. зб.5137. – 312 арк.
6. ДАЧО, ф.Р.3, оп.4, од. зб.3030. – 235 арк.
7. ДАЧО, ф.Р-4, оп.9, од. зб.8124. – 254 арк.
8. Аграрна праця та соціальний розвиток села / За ред. О.Богущького. – К.: Урожай, 1996. – 303 с.
9. Глібов І.О. Вдосконалення роботи загальноосвітньої школи Львівщини за роки Радянської влади // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1989. – Вип.25. – С.73–80.
10. Діденко В.В., Коломєць С.С. Історія України. – К., 1999. – 296 с.
11. Долішній М.І., Кравців В.С. Карпатський регіон: стан, проблеми та стратегія соціально-економічного розвитку // Уряду України, Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / Керівник авт. кол. А.І.Комарова. – К., 1995. – Т.2. – С.52–58.

12. Кисіль Н.М. Соціально-культурна сфера: територіальна організація та особливості розвитку (на матеріалах Львівської області): Дис. ... к.е.н. – Львів, 1993. – 217 с.
13. Народне господарство Закарпатської області: Статистичний збірник. –Ужгород, 1990. –207 с.
14. Народне господарство УРСР у 1990 р. – К., 1991. – 496 с.
15. Народное хозяйство Украинской ССР в 1985 году. Статистический ежегодник. – К.: Техніка, 1986. – 398 с.
16. Орлатий М. Соціальна сфера села. – К., 1997. – 199 с.
17. Прокопа І.В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку // НАН України, Інститут економіки. – К., 1996. – 172 с.
18. Прокопишак К. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури та відродження сіл Карпатського регіону. – Львів, 1997. – 175 с.
19. Розвиток сільських територій України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 740 с.
20. Статистичний щорічник Львівської області за 1997 р. – Львів, 1998. – 390 с.
21. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
22. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1998 р. – Чернівці, 1999. – 359 с.

In this publication is analysed the process of social cultural development of Carpathians village in particular, state of education, sphere of health protection, functioning of cultural and educational establishments. Is critically thought the problems of social sphere, marked on positive and negative aspects of its development.

Key words: social cultural development, village of Carpathians, sphere of health protection, cultural and educational establishments.

УДК 352.071

ББК 67.301 (4 Укр)

С.В. Адамович

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ (1990–2005 рр.)

У статті здійснено спробу вивчити й дати оцінку реформуванню адміністративно-управлінського апарату й наданню реальних повноважень місцевому самоврядуванню в Україні в 1990–2005 рр. Автор стверджує, що прихильникам децентралізації управління вдалося визначити в Конституції України й ряді законодавчих актів основні принципи наділення владою і повноваженнями територіальних громад. Однак залишається не до кінця визначеним розподіл повноважень між органами виконавчої влади й місцевим самоврядуванням. Проведення адміністративно-територіальної реформи зіштовхувалося з відсутністю політичної волі у вищого керівництва країни, нестачею необхідних коштів та опором регіональних еліт.

Ключові слова: міське самоврядування, децентралізація, регіон, адміністративно-територіальна реформа, громада, місцева влада, державна адміністрація, район.

У системі демократичного правління значна роль належить місцевому самоврядуванню. Порівняльний аналіз показує, що лише країни, які зуміли створити противаги “егоїзму” управлінських систем і служать поставленим цілям, а не людям, що працюють у системі, досягли високого рівня індексу людського розвитку. Основними факторами обмеження “егоїзму” управлінської системи вважають наявність громадянського суспільства й оптимізованого розподілу повноважень між органами місцевої та центральної державної влади [14, с.182].

У період становлення державності, переходу до нових економічних та політичних інститутів Україна визнавала необхідними обережні кроки в бік відродження самоврядування. Науковці приділяють цій проблемі значну увагу. Так, досвід європейських країн у передачі владних повноважень із центрального на регіональний рівень, можливості вдосконалення існуючого адміністративно-територіального поділу і впровадження реального самоврядування в Україні вивчають О.Бей, М.Долішній, Т.Козак, О.Коротич, О.Мрінська, Я.Радевич-Винницький, В.Рогатін, С.Телешун та інші [3; 7; 15; 20; 24; 29; 31; 33].